

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI
ÖZEL LİSESİ

A1 TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI DERSİ
UZUN TEZİ

“ERKEĞİN GÖLGESİNDE KADIN, KADININ
TUTSAKLIĞINDA ERKEK”

Kılavuz Öğretmen: Halil KOÇ

Öğrencinin Adı: Cansu

Öğrencinin Soyadı: KAYA

Diploma Numarası: D1129-035

Sözcük Sayısı: 3819

Araştırma Sorusu: Orhan Kemal'in “Eskici ve Oğulları” adlı yapıtında kadın-erkek ilişkileri nasıl ele alınmıştır?

ÖZ (ABSTRACT)

Uluslararası Bakalorya Programı bitirme tezi olarak hazırlanan bu çalışmada, Orhan Kemal'in "Eskici ve Oğulları" adlı eserinde Çukurova'da yaşayan bir ailedeki kadın-erkek ilişkileri, ailenin içinde bulunduğu çevre ile olan etkileşimleri göz önünde bulundurularak incelenmiştir.

Giriş bölümünde, kadın-erkek olgusunun yapıtta nasıl yansıtıldığına ilişkin genel bir değerlendirme yapılmıştır. "Ailede Kadın-Erkek İlişkileri" bölümünde, karı-koca, ebeveyn ve kardeşler arasında yaşananlar, cinsiyetler göz önünde bulundurularak incelenmiştir. "Toplumda Kadın-Erkek İlişkileri" bölümünde kadın ve erkeğin toplumdaki yeri ile kişiler arasındaki ilişkilerin bu bağlamda şekillenmesi açıklanmıştır. "Sonuç" bölümünde, yapıtta kadın ve erkeğin aile ve toplum içindeki rolünün yapıttaki figürler aracılığı ile genel olarak nasıl yansıtıldığı açıklanmış, kadın ve erkeğin konumları arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konarak genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Bu çalışma sonunda, modernleşme sürecine giren Türk toplumunda gelenek ve dine bağlı yaşayan yoksul insanların beklentileri, çatışmaları, mutsuzlukları üzerinde cinsel kimliğin etkisi görülmüştür. Toplumda ve ailede, bireyin önem ve konumunu bu kimlik belirlemektedir.

(Sözcük sayısı: 147)

İÇİNDEKİLER

ÖZ	1
1. GİRİŞ	3
2. AİLEDE KADIN-ERKEK İLİŞKİLERİ	3
2.1. Karı – Koca İlişkisi	4
2.2. Ebeveyn-Evlat İlişkisi	7
2.3. Kardeşler Arasındaki İlişki	11
3. TOPLUMDA KADIN-ERKEK İLİŞKİLERİ	14
4. SONUÇ	15
5. KAYNAKÇA	17

ERKEĞİN GÖLGESİNDE KADIN, KADININ TUTSAKLIĞINDA ERKEK

1. GİRİŞ

“Eskici ve Oğulları”nda olaylar, 1950li yıllarda geçim derdi ile dağılmak üzere olan bir ailenin tekrar kenetlenme çabası üzerine kuruludur. Yapıt, eskiden varlık içinde yaşayan ancak savaş sonrası yoksullaşmış küçük bir eskici dükkânı ile evini geçindirmeye çalışan Topal’ın, eşi ve çocukları üzerindeki hâkimiyetini, isyanını ve onların başkaldırışını anlatmaktadır.

“Eskici ve Oğulları”nda, erkek ön plandadır. Romanda, Topal’ın hayatı, ailesiyle ve çevresindekilerle ilişkileri detaylı bir biçimde anlatılmaktadır. Olaylar, Topal ve oğullarının etrafında şekillenmektedir. Kadın figürler ise ikinci plandadır. Topal ve oğulları arasında fikir ayrılıkları olsa da kadına bakışları arasında bir fark yoktur. Erkek, kararları veren, itaat edilen ve istediğini yapan kişi iken kadın, belirli bir düzlem içerisine sıkışmış bir figür olarak kabul edilmektedir. Aile içinde düzeni sağlamak dışında toplumsal hayatta etkin bir yeri yoktur. Bununla birlikte, kendini korumaktan aciz olarak algılandığından onu koruma sorumluluğunu evin erkeği üstlenmektedir.

Erkek, gerek toplum gerekse aile yaşantısında kadından üstün bir konumdadır. Bu nedenle gerek toplum gerekse aile yaşantısında kadından daha etkin bir rol üstlenmektedir.

2. AİLEDE KADIN-ERKEK İLİŞKİLERİ

Ataerkil aile, erkeğin gücünü ve üstünlüğünü ortaya koyan aile yapısıdır. “Eskici ve Oğulları”, bu ataerkil aile yapısını yansıtır. Evin reisi olan baba figürü Topal için de durum böyledir. Ne derse, karısı ve çocukları ona itaat etmektedir. Aile reisinin sözleri de bütün sözlerden üstün kabul edilmektedir. Kısaca, ailede erkek figürü, el üstünde tutulmaktadır.

Aile içi ilişkilerde, saygı ön plandadır. Topal, aile bireylerinden saygı görmesinin mutlak gerekliliğine inanmaktadır ve kendi sözlerinin, ailenin diğer fertlerinin söz ve düşüncelerinin üstünde olduğunu düşünmektedir. Topal’ın karısı ve büyük oğlu Memed, Topal’a saygılarını,

onun öfkesinin doruk noktasında olduğu anlarda dahi sessizliklerini koruyarak göstermektedirler. Kızı Zeliha, babası ile yakın bir ilişki içinde olmasa da annesi ve büyük ağabeyi gibi, baba karşısında ağır başlıdır. Topal'ın sözlerine aile içerisinde karşı çıkan pek olmasa da küçük oğlu Ali, zaman zaman ona karşı dik başlı ve babasını öfkelendirecek kadar daha olabilmektedir.

Topal'ın karısı, kocası ve oğulları karşısında pasif, kızı ve gelini karşısında ise etkin bir figürdür. Topal karşısındaki pasif tutumu, çocukları ve özellikle oğulları söz konusu olduğunda bir nebze değişse de, yine de, kocasına olan tepkilerini kendi içerisinde yaşamakta, onun karşısında mümkün olduğunca sessiz kalmaktadır. Yapıt içerisinde daha çok küçük oğlu Ali ile kocası Topal arasında dengeleyici bir konumda olduğu izlenimi edinilmesine rağmen, kocasının, aile ilişkilerini zedeleyebilecek kadar güçlü ve yıkıcı olabilen gelir-geçer öfkesini dindirme görevi de onun omuzlarındadır.

Genel olarak Topal'ın ve Memed'in çocuklarının, babaya ve aile büyüklerine saygılı oldukları söylenebilir. Topal'ın çekirdek ailesi ele alındığında karısı gibi kızı Zeliha da babası karşısında sessizdir. Ancak Ali, ailede Topal'a karşı durabilen tek figür olarak ele alınabilir. Bu çekirdek aile dışında, Memed, babası Topal ne yaparsa yapsın, ona olan saygısından sessizliğini korumakta ve kardeşi Ali'yi de dizginlemeye çalışmaktadır. Memed'in kendi çekirdek ailesi içindeki tutumu söz konusu olduğunda ise karısı ve çocukları ile saygı temeline dayandırılmış ilişkiler kurduğu söylenebilir.

2.1. Karı – Koca İlişkisi

“Eskici ve Oğulları”nda, karı-koca ilişkisi, Topal ile karısı, Memed ile karısı, Ali ile Zeynep ve Zeliha ile Ünal arasındaki ilişkiler ile ortaya konmuştur.

Topal ve karısı, yalnızlığın ve çaresizliğin bir araya getirdiği iki insandır. Topal'ın, Milli Mücadele ve işgal döneminde, ailesi Ermeniler tarafından öldürülmüş olan bu kadınla tanışması, yalnızlık ortaklığında bir evlilik bağının ve devamında erkek ve kadın bireyler olarak farklı rollerin üstlenileceği bir aile yapısının oluşumuna ön ayak olur. Aile içerisinde, Topal, karısından üstün bir konumdadır; ancak, karısının onun üzerindeki etkisi de yadsınamaz.

Topal'ın gözünde karısı, onun sözlerine uymak, o ne derse yapmak zorundadır; çünkü ailedeki egemen güç, odur. Karısı da Topal'ın bu görüşünü destekler niteliktedir zaten; kocasının sözünden büyük ölçüde ayrılmamakta ve onun isteklerine çoğunlukla boyun eğmektedir; zira "eri, küçük tanrısıdır".

Topal'ın karısı, "Ben bilmem, sen nasıl dersin öyle olur" düşüncesi ile kocasına şikâyetlerini ve isteklerini dile getirmeye çekinmekte ve o ne derse, yapmaktadır. Kocasını ile oğulları arasındaki tartışmaların ardından Topal'ın pişmanlık duymasından fırsat bularak sitemini belli eden karısı, kendi aralarındaki tartışmalarda ise kocasının kendisine sarf ettiği küfürlere tepki göstermek yerine çoğunlukla "Eller duyarsa ne der?" kaygısını ile suskundur; kocasının söylediği onur kırıcı küfürleri kabullenmiş durumdadır ve tek derdi bunları duyan birisinin kocası hakkında ne düşüneceğidir. Buradan da anlaşılacağı gibi, bir eş olarak ve kadın olarak görevi, kocasının itibarını kendi onurundan bile üstün tutmaktır.

"Bıkmış usanmıştı bu hayattan. Yıllar yılı çocuk doğur, çocukları büyüt, çamaşır yıka tahtaları sil, herifin pis küfürlerine boyun eğ... Birden koyundaki en'âm-ı şerifi hatırladı irkildi. Onu yokladı. Yerindeydi. Böyle düşünmemek gerekirdi. Cenab-ı Allah'ın gücüne de gidebilirdi. Sesli sesli, 'Buna da şükür, dedi.' (Eskici ve Oğulları, 86-87)

Kadın, her ne kadar çocuk büyütme, ev işi yapmak ve kocasının sorumluluğunu üstlenmekten usanmış olsa da, hem içindeki din olgusu hem de kocasının üstünlüğünü kabul edişi sebebiyle şikâyetlerini yüksek sesle dile getirmemektedir. Topal'ın erkek olarak kendisinden üstün olduğunu kabullenmiş olması, onun sözlerine boyun eğme zorunluluğunu hissetmesine neden olmaktadır.

Topal, "dediğim dedik" bir karakterdir. Ailedeki baba figürü olarak da aile bireylerinden onun ortaya koyduğu düşünceler doğrultusunda hareket etmeleri gerektiğine inanmaktadır. Kendi istek ve düşüncelerini, diğer aile bireylerinden üstün tutmasına ve erkeğin kadından üstün olduğuna inanmasına bağlı olarak karısının isteklerini ve ona karşı çıkışlarını dahi ciddiye almamaktadır çoğu zaman. Karısının serzenişleri, onun için önemsizdir; Topal, kendi bildiğini okuyan ve kendi bildiği yoldan giden, kendi doğrularına göre seçimlerini yapan bir kişidir.

“Ben nerede avradım orada” şeklinde olan tutumuyla kendisini karısından daha üst bir konumda gördüğü de netlik kazanmaktadır.

Büyük oğul Memed ile karısı arasındaki ilişki ise Topal ve karısı arasındaki ilişkiden farklıdır. Topal’ın, karısına her fırsatta söverken, Memed, karısı ile yüksek sesle dahi konuşmaz. Ailesine değer veren Memed, onları geçim derdinden kurtarmak için toplumda küçük düşürücü bir iş olarak görülen kütlü toplamayı dahi kabullenir.

“ ‘(...) *Fabrika kadro dışı yapmadan önce biliyorsun, benimle birlikte fabrikada çalışıyordu. Benden üst istemez, baş istemez, aç kalsa açım demez...*’ ”(Eskici ve Oğulları,34) Memed, karısına elinde olanla yetinebildiği için minnet duymaktadır. Yokluğun farkında olan karısı, zorluk çıkarmak, isyan etmek yerine bu durumu kabullenmiş ve yokluğa uyum sağlamıştır. Karısının düşünceleri, o her ne kadar çekingenliğinden çok fazla dile getirmese de, Memed için önem taşımaktadır. Karısına karşı kibar ve saygılı bir tutum içerisinde olan Memed, isteklerini de emir cümleleri yerine soru cümleleriyle ifade etmektedir.

Aile içerisinde kabul edilmediğinin farkında olan karısı, çocukları ve kocası için her türlü zorluğa göğüs germektedir. Memed ile karısı arasında güçlü bir sevgi ve bağlılık söz konusudur. Karısı, aynı zamanda kocasının sözlerine itibar etmekte, onun sözlerini önemsemektedir. Memed de karısına duyduğu saygıyı, karısına karşı kibar üslubuyla belli etmektedir.

Memed ile karısı arasındaki ilişki ışığında bu aile yapısı içerisinde, kadın ve erkeğin, karı ve koca olarak hemen hemen aynı önem sırasında oldukları göze çarpmaktadır. Kadın, ne kadar geri planda durmayı seçse de erkek, kadını geri plana atmamakta ve ona yüklenmiş olan aile kurma görevinin yanı sıra onu önemli bir karar verici olarak da kabul etmektedir.

Zeliha ile Ünal ve Ali ile Zeynep’in evlilik yolculukları, Çukurova’da başlar.

Topal’ın kızı Zeliha, sevdiği adam için her türlü fedakârlığı yapmaya hazır kadın portresi çizmektedir. Ünal ile evliliğinin önünde engel oluşturmaları halinde ailesine karşı koymayı bile göze alacak kadar “erkeğim” dediği Ünal’ı önemsemektedir. Ünal, başlangıçta Zeliha ile kurduğu tensel bağı, tinsel bir boyuta taşımıştır. “Kadın”ı olarak gördüğü Zeliha’nın

namusunu korumayı, kendisinin en büyük sorumluluğu saymaktadır. Bu bağlamda, Zeliha'nın fedakâr ve erkeği üstün tutan kadın tipini, Ünal'ın da kadının namusunu koruma sorumluluğunu taşıyan erkek tipini oluşturduğu öne sürülebilir.

“ *Nasıl olsa kadın lazım değil miydi? Anasının istediği zengin kız bakalım bunun kadar cefakâr, bunun kadar harbi çıkacak mıydı? (...) Kadın ‘Benim sahibim!’ demek istiyordu. Erkek bunu sezdi. Konuşmadan bakışların, davranışların yardımıyla anlaşmışlardı.* “ (Eskici ve Oğulları, 349-350)

Ali, kadının Zeynep gibi cefakâr vasıflara sahip olması gerektiğine inanmaktadır; Ali'nin gözünde kadın, kocası zor durumda olduğunda ona yardım etmeli ve gerektiğinde kocası ve onun ailesi için kendisini ikinci plana atabilecek kadar fedakâr olmalıdır. Erkek olarak, kendisini kadından üstün tutmasının yanında Zeynep'i övmesi, Ali'nin kadına bir eş olarak verdiği değeri ortaya koymaktadır. Zeynep ise, Ali'yi sahibi olarak görmekte, onun sözlerini yerine getirmeye ve her türlü fedakârlığı yapmaya hazır olduğunu göstermektedir. Ali ve Zeynep arasındaki ilişki, çok belirgin olmasa da, erkeğin koca olarak kadına üstünlüğünün yanı sıra kadının bir eş olarak önemli bir figür olduğunu ortaya koymaktadır.

2.2. Ebeveyn-Evlat İlişkisi

“Eskici ve Oğulları”nda, anne, baba ve çocuklar arasındaki ilişki incelendiğinde erkeğin egemen güç olduğu göze çarpıyor, bunun yanı sıra kız evladın namus açısından aile içerisindeki önemi de vurgulanıyor.

Topal, inatçı ve otoriter baba figürü olarak aile içerisinde sözünün dinlenmesine, evin erkeği olduğundan ailesinin onun sözünden çıkmaması gerektiğine inanmaktadır. İki oğlu ve kız arasında en çok küçük oğlu Ali'yi sevmekte ancak, kız Zeliha ile pek fazla ilgilenmemektedir. Büyük oğlu Memed'e, Ali'yi kendisine karşı kıskırttığı düşüncesi ile zaman zaman tepki göstermekte ancak onu da içten içe sevmektedir.

“ *Bir evlat, iyi bir evlat anaya, babaya sırtarmaz, hele asla evini terk etmezdi. (...) Evet anasını korumuştun, ama karşısındaki de babasıydı. Bir baba, bir baba*

ne demektir? Baba döverdi de söverdi de, sırası gelince severdi de. Babaya el kalkmazdı.” (Eskici ve Oğulları,80)

Gelenekçi bir yapıdaki Topal, bir babanın ailedeki rolünün yadsınamayacak kadar önemli olduğuna ve bu nedenle de öncelikle “baba” daha sonra “erkek” olarak her türlü hakka sahip olduğuna inanmaktadır. “Baba söver de, döver de, sever de” görüşüne sahiptir. Evlatları ve karısına düşen görev ise o ne yaparsa yapsın itaat etmektir.

“ ‘Onu sen kandırdın, sen kandırdın Ali’ mi. Senin dilinde büyü var. Yapma yavrum, Ali’ mi bana bırak. Sen nereye gidersen git, Ali’ mi götürme. Ali benim babam, kardaşım, arkadaşım, yavrum!’ ” (Eskici ve Oğulları,104) Topal’ın çocukları arasında yaptığı ayrımcılık da göz ardı edilemez. Çocukları arasında en çok Ali’yi sever. Çabuk parlayan karakteri ve karşıt görüşlere fazla tahammül edememesine rağmen Ali’ye olan bu zaafı, Ali’nin protest tavırlarını sineye çekmesine neden olmaktadır. Ali’ye verdiği değer kimi zaman öyle bir boyuta ulaşmaktadır ki, Ali’nin kendisine karşı olan tepkisel tavırlarının sorumlusunun Memed olduğunu düşünmektedir. Memed’i sık sık Ali’yi kendisine karşı kışkırttığı gerekçesi ile suçlamaktadır. Memed’e karşı sert olarak nitelendirilebilecek tutumuna rağmen, her iki oğlu için de yeri geldiğinde elinden geleni esirgemez. Bunun en önemli örneği olarak, Memed’in Çukurova’dan kütlü toplama dönüşü hastalanması neticesinde Topal’ın ekmek teknesi olan eskici dükkânını, oğlunu sağlığına kavuşturmak için satması gösterilebilir.

Oğullarına düşkünlüğüne karşın Topal’ın aynı tutumu kızı Zeliha için sergilediği pek söylenemez. Kızı ile ilişkisi oldukça sınırlıdır. Oğulları ile tartışmalarının ardından yaşadığı pişmanlığı Topal, kızı ile olan tartışmalarında yaşamamaktadır. “Kız kısmını” namus ile nitelendirir ve kız kısmına mukayyet olmak gerektiğine inanmaktadır. Kızı ile ilgilenmeyi annesi ve kardeşlerine bırakmıştır.

Topal ve çocukları arasındaki ilişkiye bakıldığında, Topal’ın “erkek” evladı daha çok önemsediği söylenebilir. Kızı, onun gözünde, namusu korunması gereken fakat aile içerisinde etkin olmayan bir figürdür.

Topal’ın karısının, çocukları ile ilişkisi Topal’a kıyasla onları destekleyici tarzdadır. Oğulları ile ilişkisi, Topal ile ilişkisine benzer; kocası karşısında olduğu gibi oğulları karşısında da

pasiftir. Buna rağmen, bir anne olarak çocukları için her türlü fedakârlığı yapmaya hazırdır. Topal'ın karısının kızı ile ilişkisi çok daha sıklıdır. Kızının namusu dahil her işinden sorumlu olduğuna inanmaktadır.

“ Yukarı tükürse bıyık, aşağı tükürse sakal. Bir yanda oğullarıyla kocası, öte yanda kızı. (...) Elinden başka ne gelir? Kocası, oğulları... Kızının hatırı için kocasıyla oğullarına karşı mı dursun? İlle büyük oğlu.” (Eskici ve Oğulları, 148) Kızına karşı hissettiği sorumluluk duygusunun yanında ona verdiği değer, ailenin erkeklerinin önemi yanında geri planda kalmaktadır.

Çocukların anne ve babalarıyla ilişkileri değişkenlik göstermektedir. Zeliha, ailesinin oğullarına aşırı ilgisinden yakınan kız çocuğu portresi çizerken Ali, babasına bile zaman zaman diklenme hakkını kendisinde bulan dik başlı oğlan çocuğu, Memed ise aile ilişkilerini dengede tutma rolüne bürünmüş ağabey rolünü üstlenmektedir.

Çocuklar arasında Ali, fiziksel olarak ve karakter bakımından babası ile benzerlikler göstermektedir; babası gibi çabuk öfkelenir, onun gibi inatçıdır. Aile içerisinde bir güç olan babasına diklenme cesaretini gösterebilen tek kişidir. Babasının vara yoğa sövmesine ve en ufak meseleye öfkelenmesine katlanamadığından, ona karşı tepkisel bir tutum içerisine girmiştir.

“ ‘ Allahlarını şaşırırım tümünü! Benim babam sizin oyuncağınız mı lan? Şaka yapıyoruz mu derler? Desinler. Sıçarım şakanızın içine. Allahımı inkâr edeyim... ’” (Eskici ve Oğulları, 236) Babasına olan tepkisine karşın, Topal'la dalga geçenlerin onu kendilerinin oyuncağı olarak görmeleri düşüncesine öfkelenmektedir. Babası olmadan daha mutlu olabileceği izlenimini verse de bu öfkesi, onun aslında babasına verdiği değeri ve bir oğul olarak evlatlık bilincini ortaya koymaktadır.

Annesi ile sınırlı bir ilişki içerisindedir. “Gözü sulu kör Meryem” dediği annesinin, ailede babasından daha geri planda olan bir figür olduğunu bildiğinden, onun edilgen rolünü kanıksamıştır.

Memed, aile içerisinde ilişkileri dengelemeye çalışan bir konumdadır. Sık sık babası ve kardeşi Ali arasında kalması neticesinde babasının huyuna gitmeye ve kardeşini yumuşak başlı bir tutuma yönlendirmeye çalışmaktadır.

“ ‘ Büyük çiftçi Resul Ağa'nın torunu olmak, karın doyurmuyor. Hooş, biz o devirde yetişemedik ya. Dayanacağız yazı yabanın sarı sıcağına, arı gibi arı gibi sineklerine. Dayananlar da bizim gibi insan. Arı gibi sivrisineklere dayanmak, babamın iğneli sözlerine dayanmaktan daha kolay!’ ” (Eskici ve Oğulları, 35)

Evlatlık görevinin bilincinde olan yumuşak ve ağır başlı Memed, gerek babasına gerekse annesine, uğradığı haksızlıklara rağmen değer vermektedir. Babasına karşı hiçbir zaman, babası onu yumrukladığında bile, karşı tavır sergilemeyerek onun huyuna gitmektedir. Babasının iğneleyici sözlerinden bıkmış olsa da sessizliği, annesi karşısında bir nebze dobralığa dönüşmektedir. Ancak Memed, gerek annesine gerekse babasına karşı saygısını elden bırakmamaktadır.

Memed, karısı ve çocuklarına sevgi doludur. Karısı ve çocuklarının, özellikle en küçük oğlunun üzerine titremektedir. Çocuklar, babalarını severler ve ona saygı duyarlar, küçük oğul babasına daha çok bağlıdır. Kızları Ayşe, kardeşi Cavit'e daha fazla önem verildiği düşüncesi ile kendisini dışlanmış hissetmektedir. Cavit, zaman zaman annesine karşı saygısız tavırlar sergileyebilmektedir. Anne ise oğlunun saygısızlığına göz yummakta hatta kimi zaman onun eleştirileri karşısında utangaç bir tutum sergilemektedir.

Zeliha, aile içinde kız çocuk olmanın zorluğunu yaşamaktadır.

“ Anası, babası, kardeşleri... İş yoktu, hiçbirinde iş yoktu. Kızlarının günü birinde isteneceği umurlarında bile değildi. Herkes yalnız kendini, kendi çıkarını düşünüyordu. Varsa oğlanlar, yoksa oğlanlar. Dünyada sanki yalnız oğlanlar vardı. Oğlanlar ne derse desin eninde sonunda oluyor. Kız geleceğine keşke bir kalıp sabun gelseydi.” (Eskici ve Oğulları, 147)

Zeliha, ailede ağabeylerine kendisinden daha çok değer verilmesine, onların sözlerinin önemsenip kendi düşüncelerinin önemsenmemesine tepki göstermektedir. Kız olduğu için geri planda olduğunu düşünmektedir. Annesinin de oğulları ve kocasını ön planda tutuyor olması, annesine tepkisini arttırmaktadır. Annesine karşı tepkisel davranışlar sergilemektedir.

Babasından çekinmesi, düş dünyasında bile babasının onu döveceği düşüncesinin doğmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle babasına karşı davranışlarında, tepkilerinde daha temkinlidir.

2.3. Kardeşler Arasındaki İlişki

“Eskici ve Oğulları”, iki erkek kardeş arasındaki bağlılığı, erkek ve kız kardeşler arasındaki ilişkileri yansıtırken, kız kardeşin ailenin namusu olduğu düşüncesi ile korunmaya ve mukayyet olunmaya ihtiyacı olan kadın algısına işaret etmektedir.

Ali, ağabeyine yoğun sevgi ve saygı duymaktadır. Babasına olan protest tavrının temelinde onun, ağabeyini yük olarak görmesi ve onu kendi başının çaresine bakmaya ikna için Ali’yi arabulucu gibi kullanması yatmaktadır. Ali’nin sadece Memed’in sözünü dinliyor olması ağabeyine bağlılığının bir başka kanıtıdır.

“ ‘Ağzını ara dememiş miymiş. Nesini arayacağım? Koskoca adam. Eli kalem tutar, okuduğunu anlar, icabında şeytana pabucunu ters giydirir. İş bulsa senin ağzının kokusuna hevesli değil ya!’ ” (Eskici ve Oğulları, 21) Ali kendine, babası karşısında Memed’i savunma görevini üstlenmiştir. Babasının, ağabeyine iğneleyici sözleri, ağabeyinin tepkisiz kalışı karşısında Ali, babasına tepki gösterme hakkını kendinde bulabilmektedir ağabeyini savunmak amacıyla. Aynı zamanda Memed’i takdir de etmektedir. Onun akıllı, gerektiğinde şeytana pabucunu ters giydirecek kadar da kurnaz olduğuna inanmaktadır. Bu durum, ağabeyi Memed’e duyduğu saygıyı arttırmaktadır. Ona karşı içinde bir acıma duygusu da beslemektedir Memed’in yoksulluğu nedeniyle.

Zeliha ile ilişkisi son derece sınırlı olan Ali’nin kız kardeşiyle ilgili tek düşüncesi, “kız kısmı”nın kendi haline bırakılmayacağıdır. Ağabeyi olarak kendisini ona karşı, özellikle onun namusuna karşı, sorumlu hissetmedir.

“ Kız kısmını, ille kendi anasıyan bacısı, töbe sevmezdi. İlk bacısını! Yarın basıp gidecekti “deyyusun biri”ne. Arıyla, namusuyla gitse hadi neyse, ya arıyla namusuyla değil de, anasına babasına leke sürüp giderse? Gidemez, kendi lekesiyle evinde kalırsa?” (Eskici ve Oğulları, 138)

Ali, kız kardeşi ve annesi dahil bütün kadınlara karşı güvensiz bir tutum sergilemektedir. Özellikle Zeliha'nın genç bir kız olarak kendisini ve namusunu koruyamayacağı düşüncesi, “evlenmeden önce kirlenir de hiç evlenemezse” endişesi taşımasına neden olmaktadır. Zeliha'yı evlenme zorunluluğu içerisinde görmesinin temelinde ise kadını kendi başına ayakta durabilecek iradede yoksun, mutlaka sırtını dayayabilecek bir güç arayışı içinde olan kendine güvensiz bir birey olarak algılayışı yatmaktadır.

Memed, kardeşleriyle ilişkilerinde de dengeleyici bir konumda olmaya devam etmektedir.

“ Sessiz, zavallı, ‘Babandır, darılmak, küsmek olmaz. Hele yatağını alıp gelmek...’ demişti. Küçükse, ‘İstemezsen giderim ağa. Benim yüzümden sana zarar gelmesinden korkuyorsan...’ diye cevap vermişti. ‘ Ne korkacam oğlum. Bana göre hava hoş!’ ‘Hoşsa, bırak. Ona iyilik yaramaz. İyilikten anlamaz o.’ ‘Baban hakkında böyle düşünme!’ ‘Sen düşünmüyorsun da ne oluyor?’ ‘Ne olursa olsun. Ona karşı evlatlık vazifelerimi yapalım da...’” (Eskici ve Oğulları, 294)

Memed, babasına karşı öfkesini sıkça gösteren Ali'yi dizginleme görevini üstlenmiştir. Babalarına karşı bir saygısızlık yapmaması için onu sık sık uyarmakta, ne olursa olsun onun kalbini kırmaması, evlatlık görevini yerine getirmesi gerektiğini hatırlatmaktadır. Bu çabaları, her ne kadar annesi ve babasının gözünde, Ali'yi kışkırtma, yoldan çıkarma gibi görünse de o, bundan yılmamakta, aile ilişkilerini dengeleme çabasının yanı sıra Ali'yi de babasının olası öfkesinden korumaya çalışmaktadır. Memed'in Çukurova'da kütlü toplama esnasında ağır bir hastalık geçirmesi ve öleceğini düşünmesinin ardından, ailesini Ali'ye emanet etmesi, ağabey-kardeş arasındaki güveni göz önüne sermektedir.

Kadına değer veren Memed, kız kardeşi Zeliha ile çok yakın bir ilişki içerisinde bulunmasa da ona karşı sevgi doludur ve Zeliha'nın isteklerinin mümkün olduğunca gerçekleşmesine ön

ayak olmaktadır. Ali'nin Zeliha'nın namusunu koruma sorumluluğunu ağabeyleri olarak kendilerinde görmesine karşın o, bu sorumluluğun anne ve özellikle babaya ait olduğunu ve bu nedenle, Zeliha üzerinde fazla söz hakları olmadığı görüşünü taşımaktadır. Ali'nin “kız kısmı kendi hâline bırakılmaz” düşüncesine karşın, o, Zeliha'nın olgun bir birey olma yolunda ilerlediğini savunmaktadır.

Zeliha'nın ailedeki “kız kardeş” olması, Ali tarafından “namusu korunacak kız” gibi algılanmasına neden olmaktadır. Zeliha, bu durumu kabullenmek istememektedir ve kendisini bu şekilde gören Ali ile yakın bir ilişki içerisinde değildir.

“Zeliha arkada, şu “ana” sözüne içerleyerek ağabeyinin ardından gidiyordu. Küçük ağabeyiyle hemen her zaman arası açık olur, onu hiç sevmeydi. Bu ağabeyi güya hâlden anlardı. Sinemaya, kız arkadaşlarıyla çarşıya, hatta geçen yıl Singer'in dikiş kursuna hep bu ağabeyinin yardımıyla gidebilmişti. Seviyordu onu ama, o da zaman zaman “ana, ana” diye kabalaşıyordu.” (Eskici ve Oğulları, 121)

Zeliha, arasının açık olduğu Ali'ye çoğu zaman kızgın olmasına rağmen Memed'e saygı duymakta, onu sevmekte ve birtakım isteklerinin gerçekleşmesinde yardımcı olduğu için ona yakınlık hissetmektedir.

Kadının namusu, erkek için önemli bir mesele olarak görülmektedir. Bir baba için karısının ve özellikle kızının, bir ağabey için kız kardeşinin namusunu korumak son derece önemli bir olgudur. Kadın, erkeğin gözünde korunmaya muhtaç bir varlıktır; çünkü kendisini korumayı başaracağı düşünülmez.

Memed'in çocukları Ayşe ve Cavit arasındaki kardeş ilişkisi ise daha çok ufak çaplı kavgalara dayanmaktadır. Ayşe, bu tartışmalarda haklı olduğu düşüncesine rağmen pek çok zaman Cavit'e hak verilip kendisine kızılmasına tepkilidir. Aynı zamanda, Cavit, oğlan çocuğu olduğu için ona kendisinden daha çok değer verildiğini, ilgi gösterildiğini fark etmektedir. Cavit, Ayşe ondan büyük olmasına karşın ona kendi yaşıtıymış gibi, zaman zaman saygısızca davranması ve ona yönelik sık sık “Sen kız başınlan...” diye başlayan cümleler kurarak kız kardeşine üstünlüğünü göstermeye çalışmaktadır.

3. TOPLUMDA KADIN-ERKEK İLİŞKİLERİ

“Eskici ve Oğulları”, toplumsal anlamda da erkeğin üstünlüğünü ortaya koyarken, kişiler arasında, kimi zaman çatışma kimi zamansa dayanışmayı yansıtmaktadır. Toplumda kadın ve erkek arasındaki birebir ilişkiler pek fazla görülmesi de kadın ve erkeğin toplumda üstlendiği roller belirlenebilmektedir.

Kadınlar arasında yoğun bir “düşman çatlatma” yarışı vardır. Varlıklı ve fakir ayrımının olduğu toplumda genel olarak, erkeğe karşı değil birbirlerine karşı üstünlük kurma çabası içindedirler.

“Şehrin hemen hemen göbeğindeki böyle sokaklardan birinde dişlerinin harcı iki gözlü bir ev kiraladılar ki, köye göçmeden önce bu evle yıllar yılı oturmuşlar, eş, dost, ahbap edinmiş, sonra da çoluk çocuk, giyim kuşam ya da mezar taşıyla övünme yarışı yüzünden, zaman zaman bozuşmuşlardı. Bozuşmuşlardı ya, ne çıkardı? (...) Karı kancık milleti, birbirini it gibi dalayıp şurda küser, şurdaysa barışırdı.” (Eskici ve Oğulları, 19)

Erkek, kadınlar arasındaki üstünlük yarışını gereksiz görmekte ve söylenen her türlü söze karşın kadının hemcinsini hemen affedebilecek kadar zayıf olduğunu düşünmektedir.

Kadınların her ne kadar rekabet içinde olduklarını, düşene bir tekme vurmaya çekinmeyeceklerini söylemelerine rağmen aralarında, zor durumlarda yardımlaşma ve dayanışma söz konusudur. Bunun en büyük göstergesi ise şüphesiz birbirlerini “can düşmanı” olarak tanımlayan Topal’ın karısı ile komşu doktorun annesinin ilişkisidir. Topal ve ailesinin Çukurova’dan perişan bir halde dönmelerinin ardından iki düşman arasında kurulan dostluk bağı, bu dayanışmayı ortaya koymaktadır.

Kadın, genellikle erken yaşta evlenmekte ve evliliğinin ardından çocuk doğurma, ev işlerini yapma görevini yüklenmektedir. Ailede erkekten geri planda olması, toplumda da onu geri planda tutmaktadır. Ev işleri ve çocukla meşgul olan kadın, genelde çalışmaz. Bu nedenle de topluma karışması büyük ölçüde engellenmiş olur; toplumda da ailede olduğu gibi etkin rol üstlenen birey, erkektir. Erkek, toplumda da aile içerisinde olduğu gibi bir karar erkidir.

Çıkarıcılık, erkekler arasında yaygın bir davranış şeklidir. Çıkarlarına düşkün olan erkek, zor durumlara düşenlerin üzerinden kazanç sağlama düşüncesine karşı koyamaz. Topal, bir meyhanede sarhoş olduğu zaman meyhane sahibinin ondan gereğinden daha fazla para kazanma isteği ve müşterilerin bir kısmının da buna ön ayak olması, Topal'ın geçim derdinden faydalanarak onun ekmek teknesi olan eskici dükkânını onun elinden alma düşüncesi, erkekler arasındaki çıkarıcılığa örnek oluşturmaktadır.

“(...) Esnaf şaştı bu işe. Demek gül gibi zanaatını bırakıp... Ümitler canlandı. Madem kütlüye gidecekti, dükkânı, tezgâhı dağıtsındı. Gerekirse hava parası bile verirlerdi dükkândan çıkması için. Ya makinesi? Şimdilerde nerdeydi o eski Alman yapısı makinesi?” (Eskici ve Oğulları, 113)

Erkekler arasında da varlıklı-yoksul ayrımının getirisi olarak birbirine üstünlük kurma çabası mevcuttur. Lakin Topal'ın yaptığı gibi bunu aileleri ve kendi içlerinde dile getirmektedirler çoğu zaman. Topal “güm güm gümleyen konak” ve zenginlik hayallerini ailesinden başka kimse ile konuşmaz. Bu durum da, erkekler arasındaki rekabetin kadınlar gibi yüksek sesle ifade edilmediğinin göstergesidir. Erkeklerin arasındaki gizliden gizliye olan rekabet ve çıkarıcılığın yanı sıra zorluklar karşısında kişilerin birbirine yardımı da yadsınamaz. Topal'ın oğulları kütlüden perişan bir hâlde döndüklerinde, Topal'ın yardımına ilk koşan onunla dalga geçen, eğlenen esnaf olmuştur.

4. SONUÇ

“Eskici ve Oğulları”, gerek toplumsal ilişkilerde gerekse aile bireyleri arasındaki ilişkilerde, kadın ve erkeğin üstlendiği rolleri, farklılık ve benzerlikleri pek çok diğer sorunsalla birlikte ortaya koyan bir yapıttır. Topal ve ailesinin hayatı, Orhan Kemal'in sanatındaki gerçekçilik ile somut bir hal kazanır ve kadın-erkek ilişkileri de bu gerçekçilik ile adeta üç boyutlu bir biçimde okuyucunun gözü önüne serilir.

Adana'daki eskici dükkânından Çukurova'nın pamuk tarlalarına uzanan yolda, geçim derdinin sancısı, karşılaşılan zorluklar, kopma noktasına gelen ve yeniden toparlanma çabası içinde olan aile ilişkileri ve ailenin toplumla ilişkisi aracılığıyla kadın ve erkeğin benzerlik ve farkları, okuyucuya aktarılmaktadır. Topal'ın, karısı karşısındaki sert ve dediğim dedik

üslubu, Topal ve karısının, anne ve baba olarak oğullarını ön planda, kızları Zeliha'yı ise geri planda tutmaları, ailede erkeğin kadından üstün olduğunun bir göstergesidir.

Ali'nin, babasına; Cavit'in, annesine karşı dik başlı bir tutum sergileyebilmesi, buna karşılık Zeliha'nın ve Ayşe'nin, annesi ve babası karşısında sessiz kalmasının beklenmesi, erkek çocuğun, kız çocuktan daha ayrıcalıklı olduğunu göstermektedir. Ali'nin kadına güvensiz bakışının yanında Memed'in kadını yücelten tutumu, erkeğin kadına bakışının bireylere göre farklılık gösterebileceğinin kanıtı olsa da yapıtta kadın, çoğunlukla korunması erkeğin sorumluluğunda olan güçsüz bir varlık olarak yansır. Topal, kendi ailesi içerisinde önemli kararları sadece kendinin verebileceği inancı içindeyken Memed, vereceği kararlarda karısının da düşüncelerini önemsemektedir; fakat karısı, kendisini geri planda tutmaktadır. Buradan, erkeğin toplum ve ailede karar verici konumda olduğu ve kadına, alınacak herhangi bir karara katılma hakkı verildiğinde dahi kadının geri planda durarak erkeğe üstün olma hakkını kendi elleriyle sunduğu görülmektedir.

Erkek ve kadın, toplumda ve ailede farklı roller üstlenmişlerdir. Kadın ve erkek arasındaki farklılık, erkeğin üstünlüğünü ön plana çıkarmaya yöneliktir. Buna rağmen, kadının toplumda ve ailedeki önemi de göz ardı edilemez. Kararları veren erkek olsa da kadın, aile ve toplumdaki düzenin sağlanmasında önemli roller üstlenen bir figür konumu kazanmaktadır.

5. KAYNAKÇA

- Kemal, Orhan. Eskici ve Oğulları. İstanbul; Everest, Ekim,2008.
- Altınkaynak, Hikmet. Orhan Kemal'in Hikâyeciliği. İstanbul; Adam, 2000.
- Uslucan, Fikret. Orhan Kemal'in Romanlarında Aile Olgusu.Samsun, 2003.
- Eyigün, Yıldız Rahşan. Orhan Kemal'in Hayatı, Eserleri ve Orhan Kemal Uyarlamalarının Türk Sinemasındaki Yeri. İstanbul,2006.

Not: İncelenen yapıt dışındaki kaynaklardan dolayı olarak yararlanılmış, ancak alıntı yapılmamıştır.